

הרב יוסף שאול הויזמן

מקור "היודי הארוך" המודפס בסה"ק בית אהרן מסידור הרה"ק רבי אהרן הגדול מקרלין זיע"א

הן כבר קדמוני שרים רבים ונכבדים בהתחקות אחר מקור היודי הארוך שנמצא לרבינו ראה"ג מקרלין זיע"א בסידורו, והועתק משם אות באות ונדפס בספר הק' בית אהרן דף ו' ע"ב. המה ראו כן תמהו, על שהיודי הזה ממש נמצא בצביונו וכלשונו במקור אחר, הקודם לסידורו הפרטי של רבי אהרן הגדול זיע"א, והוא בספר ה'מפוקפק' חמדת הימים.¹

ראשון המעירים בזה היה המקובל הגאון רבי מנחם מענכין הלפרין² זצ"ל בספרו 'כבוד חכמים' (המיוסד לטהר ספר 'חמדת ימים'), שהרגיש בזה וז"ל:

"... ועתה מצאתי בספר בית אהרן מהרב הקדוש בוצינא קדישא מו"ה אהרן מסטאלין ז"ל הנדפס בשנת תרל"ה בדף ו' עמוד ב' וז"ל 'זהו נוסח היודי לערב יו"כ קודם כל נדרי בשעת הוצאת ס"ת מהרב המפורסם נ"י ע"ה פ"ה בוצ"ק אדמו"ר רבי אהרן קארלינער (הוא רבי אהרן הגדול) צוק"ל מועתק אות באות מנוסח היודי שבסידור הקדוש שלו שהיה ביד נכדו אדמו"ר זיע"א עכ"ל של המביא לבית הדפוס הספר בית אהרן הנ"ל. הנך רואה קורא נעים כי המעשה מהבעש"ט הנ"ל [בגנות ספר 'חמדת ימים'] הוא שקר גמור, כי נוסח היודי הוא אות באות מספר חמדת הימים. ושם ג"כ באות ג' גנבתי חסר מלת 'תבכה' כמו שחסר בספר חה"י, והשאר הוא אות באות בלי תוספת ומגרעת, ובלשונו דספרדים, עיין קורא נחמד בחמדת הימים חלק של ימים נוראים, פ"ה מראש השנה [לכאורה צ"ל מעשיית] הנרשם מלמעלה על הדף וז"ל "לבאר פגמי הנשמה". והוא מחזיק בס' בית אהרן שלשה עמודים. הנך רואה בעיניך שאף מגדולי החסידים היו מחבבים את הס' חה"י, והיו מעתיקים ממנו דבריו החוצבים להבות אש, ומלא חסידות וקדושה וטהרה, ולא היו חושדין אותו וכו'..."

היוצא מדבריו אלה, שרבי מנחם מענכין הלפרין זצ"ל בהשוותו נוסח היודי שבספה"ק בית אהרן עם הנוסח הנמצא ב'חמדת ימים', ביקש להסיק מכאן שרבי אהרן הגדול זיע"א ראה בספר חה"י כמקור מוסמך וראוי, ואף העתיק קטעים שלמים מתוכו אל סידורו הפרטי. לעומתו בא הגאון הקדוש בעל המנחת אלעזר זצ"ל בקונטרס "משיב מפני הכבוד" [מכתב הערות שכתב להמחבר 'כבוד חכמים' הנ"ל, והדפיסו בתוך ספרו חמשה מאמרות] לענות לו מן הסערה, והשיג על ראייתו של רבי מנחם מענכין הלפרין זצ"ל שבא להגן על החה"י מפני המרננים עליו. הגה"ק בעל המנח"א רומז לאפשרות שהיודי הנ"ל לא נמצא בכתב יד קדשו של הרה"ק רבי אהרן הגדול אלא אחרים כתבוהו בתוך סידורו, בכל אופן מדגיש שאף אם הרה"ק רבי אהרן הגדול העתיק דבר מה מתוך ספר חמדת ימים אין זה מספיק להכשיר את כל תוכן הספר כולו. וז"ל המנח"א בקונטרס הנ"ל:

"... ומה שנדפס בספר בית אהרן הנודע מהרב הקדוש איש אלוקים מהר"א הגדול מקארלין זיע"א, גם אם נאמר שהוא מכת"ק הרב זצ"ל, בטח קים ליה בגווה שממקום קדוש מקורה ואינו מהפסולת..."

1 לא באנו כאן לדון במדת כשרותו של ספר חה"י, אשר קצרה ידי מהביע חו"ד בנידון רחב ומורכב כזה. במאמרנו כאן ננקוט כדעה הנפוצה כיום, שספר חה"י הינו ליקוט ממקורות רבים, ולו רק בשביל הסתירות במובואות וציטוטים שבלתי אפשרי שמחבר אחד יאריך ימים כדי להזכיר את כולם. אין דברינו במאמרנו זה נוגעים אל 'כשרות' ספר חה"י כשלעצמו ולא אל זהות מחברו, אלא בנוגע ליחסו של רבי אהרן הגדול אליו.
2 נולד בהורודנה בשנת תר"ד ונפטר בעיה"ק ירושת"ו ביום ו' ניסן תרפ"ד.

והמנח"א ממשיך ומביא מכמה צדיקים שאמרו על החה"י שיש בו עירוב דברים, מצד אחד יש בו דברים קדושים מאוד ומילי מעלייתא דאית בהו דרשינן, ומצד השני נכללו בתוכה גם דברים פסולים, ויעווי"ש כמה צדדים שהעלה מה גרם לכך. ועל יסוד זה סובב והולך בכל מאמרו, שמעולם לא הכחיש אדם שיש בספר חה"י גם דברים ראויים וישרים, אך אנחנו לא נדע מבטן מי יצאו הדברים, ואין בידינו להכריע איזה מהם כשרים ואיזה מהם פסולים. ולכן אין להסיק ממה שהעתיק רבי אהרן הגדול את הוידוי אלא ש"בטח קים ליה בגווה שממקום קדושה הוא ואינו מהפסולת", אך אי אפשר להכשיר את כל הספר על סמך זה.

והרב אברהם אביש שור נר"ו במאמרו בקובץ באו"י גליון כ"ג, הביא בקיצור כל הנ"ל, והמשיך להעיר וז"ל:

"... מבלי להכנס לפולמוס הדעות בנושא כשרותו של ספר חה"י, שרוב התמיהות, בשני צדדי הנושא, נשארו בעינם ולא באו עדיין על פתרונם. יש רק לציין, כי הוכח מכבר, שענינים רבים המובאים בספר חה"י, נמצאים בספרים אחרים מאותה תקופה³, ובעיקר נמצאים בספריו של המוכיח מפינסק רבי יהודה לייב פוחוביצר זצ"ל, שנדפסו עשרות שנים לפני חה"י⁴, שעליו כתבנו במבוא כמי שהניח השפעתו בקבלה ובמוסר, בליטא בכלל, ובפינסק בפרט, ואולי הוא המקור שממנו שאבו חברות המקובלים בפינסק וובסביבתה שעליהם נמנו רבי יעקב הנסתר ובניו הקדושים זיע"א. עובדת היות וידוי זה בידי מרן הר"א הגדול מקארלין זיע"א, - עובדה שאין לה מקבילה בידי תלמידי רבו המגיד ממעזריטש זיע"א, יכולה אולי להצביע על החותם שהוטבע בידו הקדושה בטרם התוודע אל רבו הקדוש זיע"א."⁵

המדייק בדבריו יבחין שהרב שור נמנע מלומר בוודאות שאכן נמצא וידוי זה בכתבי הרי"ל פוחוביצר זצ"ל, אלא הוא משליך קרחו על כל ה'מציאה' של הוידוי בספר חה"י, בטענה שכבר היה לעולמים שדברים הרבה שבספר חמדת הימים נעתקו לשם בלשונם מספרי הרי"ל פוחוביצר. ואי הכי, אין הכרח שהוידוי הוא העתק מה'חמדת הימים', אלא יתכן שגם

3 דבר זה נתפרסם כבר ביתר שאת, ורבים מחוקרי ספרים וסופרים ביררו ענין זה כשמלה. ואלי יגונב דבר שהרב שמואל אהרן תפילנסקי שליט"א ערך בירור מקיף על ספר חה"י, ויש לו תח"י חומר רב מאוד על מקורותיו של בעל חה"י וממי שאב כל פיסקא ופיסקא.

4 ספר חה"י נדפס לראשונה באיזמיר בשנת תצ"ב. לעומת, הגה"ק רי"ל פוחוביצר היה יליד פינסק משנת ש"צ לערך (בשנת ת"כ נהרגה בתו בת עשר, בשער ספר 'דברי חכמים' שנדפס בשנת תנ"ב מתואר בשם 'הישיש הזקן', בשנת ת"ס עדיין היה כחו אתו לנסוע לארה"ק והספיק בינתיים להדפיס ספר), שימש ברבנות ומגידות בכמה עיירות ליטא, ביניהם ביחאוו, סלוצק ופינסק (ראה בהסכמות והקדמת ספר קנה חכמה). ספרו 'קנה חכמה' נדפס בפפד"א בשנת תמ"א, ספרו 'דרך חכמה' נדפס שם בשנת תמ"ב, ספרו 'דברי חכמים' נדפס בהמבורג שנת תנ"ב [בספר זה נדפס הוידוי עליו אנו דנין]. וספרו 'כבוד חכמים' הדפיס בשנת ת"ס בוונציה בהיותו על אם הדרך לנסוע לארה"ק. עלייתו של רי"ל פוחוביצר לארה"ק בשנת ת"ס קדמה כנראה בזמן מועט לעליית רבי יהודה חסיד וחבורתו, כי רי"ל פוחוביצר נמצא כבר בוונציה וגמר הדפסת רוב ספרו הנ"ל ברח"א אייר ת"ס (ראה שם דף צא). בזמן שרבי יהודה חסיד נמצא עדיין בעיירות אשכנז. רי"ל פוחוביצר אכן זכה להגיע לשערי ירושלים, ושם מנוחתו כבוד (ראה שער ספר 'תנא דבי אליהו', זאלקווא תקי"ג, לנינו רבי אליהו פינס). וראה ספר 'כלילת יופי' לרח"נ דמביצר [קראקא תרמ"ח] דף מט עמוד ב' בהערה ב', שהביא יחוס מפורט של הרי"ל פוחוביצר, ופרטים חשובים לתולדותיו, ומה שהלילוהו מהר"ם חאגיז והחכם צבי, יעו"ש.

5 נקודה חשובה העלה כאן הרב אברהם אביש שור, שאולי יש בדברים הללו רושם מדבי אבוא, בהשפעת חברות מקובלי ליטא ופולסיה וקבוצת עובדי ה' שאליהם השתייכו רבי יעקב הנסתר ודעימיה. יש להרחיב הדיבור בנוגע לאפשרות מעניינת זו. אך אם באנו לומר כן, מדוע יבצר ממנו לתרץ כל התמיהה בפשיטות, שאולי בין מקובלי ליטא היה יחס של הערצה לספר חה"י, ובהשפעתם הכניס ראה"ג תפילה זו לסידורו. אם כן, יתכן שמעולם לא ראה ראה"ג מקור התפילה בחה"י. על אפשרות דומה לזו, ראה להלן בסוף המאמר.

מחבר החה"י וגם רבי אהרן הגדול זיע"א, שניהם לקחו את הוידוי מספרי רבי יהודה לייב פוחאוויצער, שהיה בידיהם. ואם כן יוצא, שאין שום הוכחה שהרה"ק ר"א הגדול מקרלין זיע"א סמך ידיו על ספר 'חמדת הימים' כלל, ולא שהעתיק ממנו דבר.

אך לכאורה לא הוכיח הרב שור את עיקר קביעתו, כי עדיין עליו הראיה לבקש מקור הדברים בספרי הרי"ל פוחאוויצער, ותמוה מאוד לדחות ראייתו של בעל 'כבוד חכמים' מכח השערה גרידא ש'כנראה הכל נשאב מתוך ספרי הרי"ל פוחאוויצער', כל עוד שלא הביא סרך ראיה שיש וידוי שכזה באחד מספרי הרי"ל הנ"ל!⁶

אך מאחר שסגנונו של הרב שור בנושא זה אינו ברור, הבינו רבים מתוך דבריו שאכן בידו הוכחה שמקור הוידוי הנזכר בספרי הרי"ל פוחאוויצער. וכזה ראיתי להרב שלמה זלמן שמעיה שליט"א במכתבו בקובץ באו"י [גליון ק"ו] בהשגתו על דברי הרב דוד שלמה קוסובסקי שחור נר"ו, מהדיר ספר 'חמדת הימים' שיצא לאור בתשס"ט, שכתב כי רבינו רבי אהרן הגדול מקרלין זיע"א העתיק את הוידוי שמצאו בסידורו הק' מתוך ספר חה"י. והרב שמעיה במכתבו מכה על קדקדו של המהדיר הנ"ל יען כי כבר 'האיר הרב אברהם אביש שור נר"ו נושא עמוס זה', ומכיוון שידענו שכתבי הרי"ל פוחאוויצער התפשטו בליטא [וכפרט בסביבות עיר פינסק] שנים רבות לפני החה"י, 'סביר להניח' שהוידוי לא נעתק מחה"י אלא מספרי רבי יהודה לייב⁷ פוחאוויצער. ושוב, קשה לעמוד על כח טענתו של 'סביר להניח' בהתמודדות נגד עובדה מוצקת, ומדוע הרב קוסובסקי משועבד להשערה זו.

יתר על כן ראיתי להרב משה אייזיק בלוי נר"ו במכתבו למערכת באו"י [גליון ק"ו] שאף הוא בא להוציא מלבן של בני אדם שרבינו הגדול זיע"א העתיק את הוידוי מספר חמדת הימים, והקדים והביא שכבר שיער רא"א שור במאמרו שהמקור מהרי"ל פוחאוויצער. הרב בלוי המשיך לכתוב השגה ארוכה, בה פירט כל השינויים שיש בין שני הנוסחאות - שב'חמדת הימים' ושבסה"ק 'בית אהרן'. על דעת רמא"ב יש בידי שינויים הללו להוכיח בוודאות שלא העתיק רבי אהרן הגדול את וידויו מחה"י, וברור לו מכח אלו השינויים שלבעל חה"י ולראה"ג זיע"א היה מקור משותף, ושניהם העתיקוהו משם. על ראיותיו אלו, ועל עמדם בעין הביקורת, ראה להלן.

ואחר כל אלה, גמרתי בלבי לתור אחר מקור הוידוי ולבדוק את האפשרות שגם בעל חה"י וגם ראה"ג שניהם דלו את הוידוי ממקור המשותף - ה"ה כתבי הרי"ל פוחאוויצער זצוק"ל.

והנה עיינתי וחיפשתי בתוך ספרו של הרי"ל פוחאוויצער 'דברי חכמים' [המבורג תנ"ב לפ"ק], ואכן בסוף חלק הראשון הנקרא 'דעת חכמה' בדף ס"ו עמוד ב' הובא וידוי ארוך המקביל במקצתו לוידוי שנמצא בספר בית אהרן, שמתחיל "אכלתי מהדברים הצריכים נטילה ולא נטלתי וכו'"⁸.

6 הן אמת שיש מקום בראש להוסיף השערה שוידוי זה נמצא בין כתבי יד של בעל המחבר ספר כבוד חכמים שלא באו לדפוס. שהרי בהקדמת ספר כבוד חכמים מזכיר כתבים נוספים (מחיבורו 'סולת למנחה' על סדר השלחן ערוך, שלא הדפיס אלא עד הלכות שבת בתוך ספרו 'דברי חכמים') שהוא מוליך עמו לארה"ק, ומוסר מודעה שבדעתו לשלחם חזרה לחו"ל לבנו הגאון רבי אליהו שנשאר לגור בפנינסק כדי להעלותם על מכבש הדפוס. כך שלא נמנע שכתבי יד של רבי יהודה ליב פוחאוויצער היו לפני בעל חמדת ימים שחי לכה"פ תקופה מחייו בארה"ק, ולעומת כן יובאו כתבים אלו אח"ז גם לפינסק מקום ישיבת רבי אהרן הגדול זצ"ל. אך כאמור גם להשערה כזו צריך איזה בסיס, והסברא פשוטה נותנת שכל זמן שאין בידינו הוכחה שמישהו אחר חיבר וידוי זה, הרי חזקת מרא קמא עליו שנתחבר על ידי בעל חמדת ימים.

7 תיקון טעות, במכתב הרב שלמה זמן שמעיה הנ"ל כתוב רבי 'יעקב' פוחאוויצער, הלא משגה הוא.

8 ובעיסקי בזה נודמן לי לפום ריהטא למצוא מקבילה מכתבי הרי"ל מפוחאוויץ לתורת רבותינו הק' מקרלין זיע"א: בספר 'דברי חכמים', בין הדברים בפ"ז שם (והן הן הדברים שבספרו כבוד חכמים פי"ד), כתב

ואולם, מעיון קל בגוף הוידוי שב'דברי חכמים' יוצא, שלא די שאין משם ראייה לומר שמשם נעתק הוידוי, אלא איפכא, מיניה וביה מוכח שהוידוי בתוך ספר בית אהרן לא נעתק מתוך ה'דברי חכמים', אלא דווקא מתוך החמדת הימים.

כי הנה, הגם שיש מקום לומר שהוידוי שב'דברי חכמים' להרי"ל הנ"ל, אכן הוא מקור התפתחות הוידוי שבספר בית אהרן, אך כבר בהשקפה ראשונה ניכר כי יש הבדל עצום ביניהם. שני הנוסחאות האלו יש בזה מה שאין בזה, עד שמזה לבד יש מקום לומר שאין כאן אלא מטרה משותפת להתוודות כסדר אותיות הא"ב כך שבמקרה נמצאו הרבה מקבילות. אך הנפק"מ העיקרי הוא, שבוידוי של הרי"ל פוחביצר הובאו רק רשימת החטאים בלבד בסדר אלף בית כעין וידוי 'אשמנו' ארוך. משא"כ בוידוי הנדפס בבית אהרן מסידורו של ראה"ג זיע"א, אחרי כל עיון מבורר באריכות - בסגנון ספרדי מובהק⁹ - כל הפגמים בשמות הקדושים שנגרמים כפועל יוצא מכל עיון ועיון שבוידוי. הוספות חשובות הללו, שמשנים את כל מבנה ומטבע הוידוי, אינם מופיעים בכתיב הרי"ל פוחביצר כלל, ואף לא שמץ מנהו.

מה גם שהשערה זו שבעל חמדת ימים ורבי אהרן הגדול העתיקו שניהם מתוך כתבי רבי יהודה ליב פוחביצר, בנויה על ההנחה שרי"ל פוחביצר הוא מחבר הוידוי. אך כל המעיין שם בספר הרי"ל פוחביצר הנ"ל, יווכח שמקור הוידוי הזה [היינו רשימת העוונות ע"פ אלפא ביתא] אינו מהרי"ל בעצמו, שהרי אלו דברי רבי יהודה לייב פוחביצר כעין מבוא לוידוי הנ"ל:

"...העתק מספר 'ברית אברהם' - ונזכרים בו הרבה חטאים שהעולם דשים בהם, וקצתם על שאינם יודעים מהם, ואינו צריך להתוודות על אותם שלא חטא בהם רק כאשר יפשפש וימצא בו אותם שנכשל בהם יעתיק אותם על הרשימה ויהיה לו לזכרון להתוודות עליהם בתוך הוידוי כמ"ש מזה באריכות פ"ז משער התשובה דף י"ט ע"ד [שם מביא הרי"ל באריכות ממקורות שונים מספרי הראשונים והמקובלים במעלת פירוט החטאים בשעת הוידוי]..."

הרי לנו שהרי"ל פוחביצר מודיע בריש דבריו, שהוידוי שב'דברי חכמים' הוא העתק מוידוי שבספר 'ברית אברהם'. ספר ברית אברהם הינו חיבור עתיק יומין על עניני תשובה לרבי אברהם ב"ר שבתי הורביץ אבי השל"ה¹⁰ [נדפס לראשונה בלובלין של"ז, ונדפס כמה פעמים לאחז"כ]. בהקדמת הספר ברית אברהם כותב המחבר בהדיא שהוא בעצמו חיבר וידוי ארוך ומפורט הכתוב בספרו זה כדי שיוכל כאו"א להתוודות לפני קונו על כל מעלליו אשר מעל בה. וז"ל בסוף ההקדמה:

"... כלל העולה מכל הנזכר פה כי טוב להתוודות לה' החטאים והעוונות והפשעים כמות שהן וכל המרבה להתוודות ומאריך כענין הרי זה משובח, על כן על כל דברי ההקדמה

הרי"ל פוחאויצער זצ"ל וז"ל "... ובהיות כי אי אפשר לאדם שיוכל להתוודות על כל מה שחטא בפרטיות, כי רובם נשכחים ממנו, אמרו בוזהר בלק שיתוודה עליהם על אותם הידועים לו, ואותם שאינם ידועים לו יתוודה עליהם דרך כלל, כמ"ש במראות נגעים, כבדיקת חמץ שבין אדם לחבירו שזה וזה בודק עד שיד כל אחד מגעת והשאר מבטלו בלבד ודיו... " עכ"ל.

ובסה"ק בית אהרן דף ע"ז: בערב פסח כתוב וז"ל :

"אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר וכו', היינו בנר מצוה ותורה אור, כל אחד בודק עד שידו מגעת, ידו היינו שכלו, והשאר מבטלו, ובמה, בלבו - מיט איין שטיקאלע הארץ. אין ביעור חמץ אלא שריפה, בהתלהבות לדביקות הבורא ב"ה. עכ"ל.]

יש לציין לדבר נוסף שנהגו בקארלין ומצאתי לו מקור גם אצל מהרי"ל פוחביצר, והוא השמחה בנר ה' דחנוכה (ראה בקובץ באו"י גליון צ"ב עמ' קי"ט). ראה מש"כ בהקדמת ספר 'קנה חכמה' על נס ההצלה שאירע לו ולמשפחתו בשנת ת"כ ביום כ"ט כסליו, ובספר 'כבוד חכמים' בהקדמה מוסיף שקבע יום זה ליום שמחה ופרסום הנס לו ולזרעו אחרי.

9 וראה לעיל בדברי הרממ"ה שכבר העיר על כך.

10 מח"ס עמק ברכה וספר יש נוחלין.

הזאת ראיתי לחבר תוך זה החיבור וידוי חדש נוסף על הישן הכתוב בסידורים שלנו, ואפרוט בו מכל חטאות האדם הרגילין לעשות הן דאורייתא הן דרבנן, ואכלול אותם בתוך ה'אשמנו' הישן על סדר אלפא ביתא, על דרך משל: חטא אחי' אמה או שאר חטאים המתחילין באות א' אסדרם באות א' במלה המתחלת אשמנו, חטא ביטול מצות תפילה או שאר חטאים המתחילין באות ב', אסדרם באות ב' במלה המתחלת בגדנו וכו'. וכן בשאר כל חטאים, אסדרם באותותיהם לבית אבותם, ותהיה מלת אשמנו אב¹¹ החטאים הבאים אחריה המתחילין באות אלף, וכן מלת בגדנו וגולנו עד תמם.

ואכן בפרק י"ג¹² מצאנו וידוי ארוך זה שפותח ב"אשמתי רבות, תולדות ואבות¹³, אכלתי מדברים הצריכים נטילת ידים ולא נטלתי, אכלתי בלי ניגוב ידים וכו' ". הוידוי הזה הוא חיבור ארוך הבנוי על נוסחת וידוי הרגיל 'אשמנו בגדנו' שמודפס בכל הסידורים, אלא שבכל אות ואות יש פירוט מפורט של עוונות רבים שאף הם פותחים באות ההוא.¹⁴ הוידוי שבספר ברית אברהם ארוך ומפורט הרבה יותר משל הנוסחא שב'דברי חכמים' של הרי"ל פוחוביצר. כמו כן, בנוסח המקורי שבברית אברהם הוסיף המחבר בסוגריים איזה מאמרי חז"ל על חומר כל עוון, בקיצור נמרץ. גם הוספות הללו לא העתיק הרי"ל מפוחוביץ אל הוידוי שבספרו 'דברי חכמים'.

כאמור, בספרו של הרי"ל הנ"ל כתוב בהדיא שמקור הוידוי הוא בספר ברית אברהם. הוידוי שבברית אברהם כולל כל הכתוב בוידוי שבספר דברי חכמים, ויותר. זאת אומרת שהרי"ל פוחוביצר הביא בספרו קיצור וידויו של רבי אברהם ב"ר שבתי הורביץ זצ"ל, והעתיקו אל ספרו 'דברי חכמים' בשם אומרו.

נמצא סיכומן של דברים, שהן בוידוי שבברית אברהם והן בספר דברי חכמים, לא נכתב אלא רשימת החטאים והעוונות בסדר אלפא ביתא, אך פירוט הפגמים הנעשים ע"י כל חטא מהחטאים, שהוא עיקר הוידוי שבספר הק' בית אהרן, לא נמצא באף אחד משני הספרים הנ"ל. בבדיקה בכתבי האריז"ל ותלמידיו יוצא, שכל הפגמים שמובאים בוידוי הלא הם כתובים על ספר שער רוח הקודש למהרש"ו, בו יבואר עונשם של רשעים על מעללם לרוע, כל עבירה ופגמו. כל הפגמים המובאים בוידוי זה מקורם בשער רוח הקודש. הוספות חשובות אלו מופיעות לראשונה בנוסחא שבספר 'חמדת הימים'. גם מהסגנון ניכר שמחבר הוידוי שבחה"י לא היה מבני אשכנז ופולין, ותוכו רצוף מליצות ספרדיות מובהקות, וכבר עמד על זה רבי מנחם מענכין הלפרין זצ"ל בעל 'כבוד חכמים', כמובא לעיל. כך שמכל זה ברור שלא מתחת ידי רבי אברהם הורביץ זצ"ל יצאו, ואף לא מתחת ידי הרי"ל פוחאויצר זצ"ל.

ובכן, הוידוי שבחה"י שונה לגמרי מהוידוי שהציב רי"ל פוחוביצר: (א) רשימות החטאים שונה בחסרות ויתרות (ב) בחמ"י נתוספו פירוט הפגמים עפ"י קבלה ע"פ שער רוח הק' למהרש"ו. מעתה, נוכל להבין עד כמה קשה לומר שהוידוי שבבית אהרן אינו העתק מהוידוי שבחה"י, שהרי בבית אהרן מופיעה רשימת העוונות כמות שהיא בחה"י, ורשימת הפגמים

11 לכאורה על זה נתכוון בפתיחת הוידוי "אשמתי רבות / תולדות ואבות".

12 בדפו"ר לובלין של"ז הוא נמצא במקומו, ובכמה דפוסים מאוחרים הוא נעתק משם לאמצע החיבור, אך אין נפקותא בזה לנד"ד.

13 חזונו זה, "אשמתי רבות / תולדות ואבות" הוא רומז למה שכתב בהקדמתו על מבנה ה'אשמנו', כנ"ל הערה 11. פתיחה זו נאבדה כבר בהעתקת הוידוי שבספר דברי חכמים, ואינה מופיעה לא בחה"י ולא בבית אהרן.

14 בספר כף אחת להרחיב"א, מובא וידוי ארוך שאף הוא בנוי על 'וידוי אשמנו' מפורט ומורחב יותר, והוא נוסח הוידוי שנוהגים אחינו הספרדים לאומרו בסדר הסליחות, וחזן משורה הראשונה שבוידויו לא ראיתי שום דמיון בין נוסח וידוי הרחיד"א לנוסח וידוי זה. וראה הערה 21.

מילה במילה כהחה"י, וכאשר הבאנו כבר שהוספת הפגמים בכלל, לא נמצאו בשום מקום, זולתי בספר חמדת הימים¹⁵.

ועתה, אתאן להשוואת הוידוי שב'חמדת הימים' [בעשי"ת פרק ה'] לוידי שבספר 'בית אהרן'. כאמור, כבר כתב הג"ר מנחם מענכין הלפרין ז"ל שהנוסחא שבבית אהרן שווה לנוסחא שבבחה"י. הרממ"ה הביא לראיה, שבאות ג' "גנבתי" חסר מלת 'תבכה' בנוסח שבחה"י, וכן הוא בנוסחא שב'בית אהרן'. וכן ציין הרב שור במאמרו ש'הנוסחא שבס"ק בית אהרן זהה מאוד לנוסח הנדפס בבחה"י'. ואף אנא אענה אבתרייהו, שעברתי מלה במילה על נוסח הוידוי שבחה"י [מהד' קושטא תצ"ה] ועל הנוסחא שבס"ק בית אהרן להשוותם, ואכן הם שווים זל"ז בתכלית ההשוואה.¹⁶ כמו כן התפילה הנדפסת בבית אהרן כהמשך הוידוי, כבר כתב הרב שור במאמרו הנ"ל, שתפילה זו מקורה בבחה"י, כמה פרקים להלן ביוה"כ פרק ב' [קודם כל נדרי, במקום בו מצויין בסידורו של ראה"ג לומר וידוי זה].

ומה שכתב ר' משה אייזיק בלוי ברוב דבריו על שינויי הנוסחאות שביניהם, הלא יפלא עליו, שרובם המוחלט הם שגיאות ושינויים זעירים ביותר השכיחות בכל העתקה מספר לספר, ק"ו בנד"ד שמדובר בהעתקה בן העתקה!¹⁷ ולא עוד, אלא אחרי העיון יוצא שרוב ראיותיו הם ראיות להיפך, שהנוסחא שבחמ"י היא המקור להנוסחא שבסידור ראה"ג זע"א!

ראיתו הראשונה: שרבי אהרן הגדול אמר את הוידוי בערב יום הקדוש קודם כל נדרי, וכן נהגו תלמידיו אחריו. לעומתו, בעל ה'חמדת ימים' העמיד את הוידוי הזה במקום שונה, בפ"ה מפרקי התשובה לעשרת ימי תשובה, וייעדו בכל עת מצוא לתשובה. לדברי הרב בלוי זה מוכיח שלא העתיק ראה"ג את הוידוי מבחה"י, בטענה שאלמלי העתיקו משם היה אומרו במקומו. וראיתו השניה: שהמשך התפילה [שתחילתה "רבון העולמים"] שנדפסה בבית אהרן לאחר נוסח הוידוי, לא נדפסה אחרי הוידוי בחמדת הימים, אלא מקומה בבחה"י להלן בסדר ליל יוה"כ פרק ב, כתפילה נפרדת ללא קשר לוידי. וזה לו לישועה, שמזה 'מוכח' שראה"ג העתיק מספר אחר ולא מבחה"י, שם היו שני התפילות נכללים כאחת.

הרב בלוי לא ציין שתפילה שניה זו - "רבון העולמים" - נתקנה בבחה"י להאמר בליל יוה"ק קודם כל נדרי - ב'מקרה' באותו זמן בו מצויין בסידורו של רבי אהרן הגדול לומר את שני התפילות כאחד! כך שאין זה ראיה לטובתו אלא להיפך, קושיא חדא מתרצת חבירתה, וזה מחזק את הקשר שבין המנהג המצויין בסידור ראה"ג מקרלין זע"א והמנהג בבחה"י. כי ה'רבון העולמים' שנכתבה בבחה"י ליאמר בליל יוה"ק קודם כל נדרי, נסדרה בסידור הנ"ל לאמרה בזמן זה, אלא שלכל היותר יש כאן הוספה בהקדמת אמירת הוידוי הארוך לפניו. אבל הפירא הגדולה על שני ראיותיו האלו עולה על כולנה, שהרי בעל חמדת הימים כותב במפורש בערב יוה"ק לעת ערב קודם כל נדרי וז"ל "...מה טוב ומה נעים להתוודות בעת ההיא נוסח הוידוי על פי פגמי העונות אשר כתבתי בפ"ה דתשובה"!

15 למותר לציין עד כמה רחוק מאוד לשער ששניהם, הן החה"י והן ראה"ג, עיבדו את נוסח הוידוי שבכתבי הרי"ל פוחוביצר, ותוכן דברי שער רוה"ק למהרח"ו, וחיברו אחד אל אחד, זה בפניה זו וזה בפניה זו, ויצאו שני וידויים זהים, שמימות תלמי המלך לא איתרחיש ניסא כגון דא.

16 שני שינויים זעירים מצאתי לאורך כל הוידוי, שבחה"י כתוב תמיד 'גוי' ובבית אהרן 'נכרי'. וגם שבחה"י נהוג לכתוב מילוי אלוקים באותיותיו [היינו: אל"ף למ"ד יו"ד ה"י מ"ם] משא"כ דרך רבי אהרן מקרלין לקצר ולכתוב אלוקים יודי"ן [לכאורה קיצור זה, שאין בו כל הבדל במשמעות, נעשה לצורך הקיצור]. ואין בשינויים הללו שום נפק"מ לנידון דידן. על שאר השינויים שיש בין הנוסחאות, ראה להלן.

17 רבי אהרן הגדול העתיקו אל תוך סידורו, ומדפיסי ה'בית אהרן' העתיקוהו מכת"י אל הספר הנדפס.

והראיה השלישית: נוסח "וקצר כח לענות נפש ימים אשר כמספר השמות אשר בפנים עד שתי רג"ל תעניות וגו' " לא נמצא בתפילה הראשונה - הוידוי שבחמ"י, אלא באמצע התפילה השניה - 'רבון העולמים'. ובסה"ק 'בית אהרן' מובא לומר נוסחא זו פעמיים, פעם אחת מיד אחרי הוידוי, ופעם נוסף סימנו שם שיש לאומרו שוב, אחרי הנוסח 'רבון העולמים' - וכמו שהוא בחה"י - ואף הכותב הנ"ל העיר שיתכן שיש כאן ט"ס או טעות בהעתקה.

והנה מכאן בודאי אין לומר שיש כאן נוסחא שונה מחה"י, מכיוון שכפי הוראת ענינו של קטע זה [צום כמספר רג"ל תעניות, וברבון העולמים מזכירים ענין פגם יושלחתי רג"ל השו"ר והחמו"ר] לפני שאומרים נוסח 'וקצר כח' וכו'] משמע שהוא המשך נוסח ה'רבון העולמים', וכ"ה בחה"י, ומובן מאליו שאין כאן נוסחא שונה אלא כפילות. אין אנו יודעים הכוונה בסידורו של רבינו רבי אהרן הגדול בהוספת חלק זה גם לוידוי הראשון¹⁸, אבל ברור שמיקומו המקורי היה כפי שנדפס בחה"י, וכן הוא הלאה ב'בית אהרן' על מקומו.

ומכאן להערות הנוספות של רמ"א בלוי, שכולן, אם יש בהם די להוכיח, אז הם מוכיחים להיפך שהחמ"י היא המקור, ובנוסחא שבבית אהרן נפלו כמה שגיאות, שמצויות לרוב בהעתקות שכאלו. ומכיוון שאין סידורו של רבי אהרן הגדול בידינו, אנחנו לא נדע איפה נפלו השגיאות, ויתכן שנעשו בהעתקה מסידורו אל הסה"ק 'בית אהרן'.¹⁹

והנני להביא שאר השינויים שבתוך נוסח הוידוי והתפילה, שהביאם הרב בלוי לראיות 'מוכיחות' שלא העתיק רבינו ראה"ג זיע"א מהנוסחא שבחה"י²⁰:

א] בחמה"י כתוב "מתבושש אני מחטאי ומוכלם אני מעונותי", ובבית אהרן איתא "מתבושש אני מחטאי ומוכלם אני ממעשי ומעונותי", שינוי זעיר, ניתוסף מילה אחת באשגרא דלישנא.

ב] בחמה"י כתוב "מלך" ובבית אהרן איתא "מלך מלכי המלכים". כנ"ל.

ג] שבנוסח 'רבון העולמים' כתוב בחמד"י 'ומנעתי להוריד משפע' ובבית אהרן כתיב 'להטיב משפע'. ואדרבה, לאמיתו של דבר קשה ליישב הנוסחא שבבית אהרן "להטיב משפע", משא"כ הנוסח בחמ"י מתיישב יותר, ולפיכך נראה שהוא המקורי, וטעות כבין 'להוריד' ל'להטיב' שכח מאד בהעתקות [מפני הדמיון שיש בין צורת התיבות].

ד] שינוי אחד נראה כמשמעותי, ואחרי העיון יוצא שאינו כן, ונאריך קצת לבאר מה גרס לו: פירוט עון אחד בוידוי שבחמדת הימים חסר בנוסחא שבבית אהרן, ועל ידי חסר זה יש שינוי בתוכן, והוא שהפגם המובא בנוסח שבבית אהרן בנוגע לעבירה אחת, אינו מתאים לפגם אותה עבירה שבנוסח חה"י. שינוי משמעותי כזה אומר דרשני, והרב בלוי הרגיש בזה, ובצדק. אולם אחר העיון נתברר פשר השינוי, ושאין כאן שום חילוקי דעות ולא נוסחא שונה, כאשר יבואר:

18 מלשון ההערה שבבית אהרן משמע שרבי אהרן הגדול בעצמו סימן בסידורו שקטע זה מקומו ב'רבון העולמים', [כאשר ידענו כי ממנו לוקח]. כהסבר לכפילות והקטוע שיש שם, יש להעלות את האפשרות הסבירה שראה"ג זצ"ל העתיק חלק זה מהתפילה שלא במקומו, וכדי לחסך מקום מצומצם בסידורו, סימן במקומו הראוי שיש לומר שם הנוסחא שהועתק לעיל. ומצד שני יתכן שמדעתו הק' הוסיף חלק מה'רבון העולמים' גם לוידוי, מטעם הכמוס אתו, ואכן אמר חלק זה פעמיים. ומ"מ מזה שסימן ראה"ג ששני הנוסחאות זהות, מוכח שהבחין בכפילות שבקטע זה, ולא שהיה בידו נוסחא שונה של הוידוי.

19 לכאורה יותר מסתבר שיפלו שגיאות בהעתקה מתוך כת"י מאשר בהעתקה מתוך הספר המודפס, כך שיותר מסתבר לתלות השגיאות במעתיק אל ספר בית אהרן מאשר להעתקה הקודמת שהיתה - לכאורה - מתוך ספר המודפס, אם כי אין הכרח בדבר. ולפי מה שנשער בסוף המאמר שהתפילות בסידור זה נעתקו מתוך העתקה קדומה או מתוך קובץ תפילות, ניתן ליחס את השגיאות הללו גם למעתיק הראשון.

20 בכמה מהשינויים שהביא האריך בציטוטן, כך שהיה משמע קצת שמדובר בשינויים גדולים, על כל הבאנו כאן לשונות כל שינוי ושינוי למען יוכל הקורא לשפוט בעצמו, החזק הוא הרפה, המעט הוא אם רב.

בנוסחא שבחה"י באות צ' מובא:

"ציערתי אבי ואמי ולא חששתי לכבודם - ופגמתי בשם י"ה במילואו יו"ד ה"א, וימנעו רביבי השפעת או"א [אבא ואמא] יו"ד ה"י מלהשפיע על תפארת ומלכות ו"ה שבשם. [ורצוף אח"כ מתחיל אות קו"ף, והראשון:] קללתי אב ואם - ופגמתי לסלק התרין עטרין מרישא דמלכא קדישא, עטרא דחסד ועטרא דגבורה, וגם בכללותם בדעת, והעלמתי אור שם אל"ף למ"ד ה"י יו"ד מ"ם מלהאיר.

ובנוסחא שב' בית אהרן':

צערתי אבי ואמי - ופגמתי לסלק התרין עטרין מרישא דמלכא קדישא. עטרא דחסד ועטרא דגבורה. וגם בכללות בדעת. והעלמתי אור שם אלוקי"ם דיודי"ן מלהאיר.

ממה שהדגשנו בנוסחא שבחה"י, בהשוואה לנוסח שב' בית אהרן', מובן מיד מה גרם ל'שינוי' זה. ואכן, מצוי מאוד בהעתקת שני קטעים שיש בהם תיבות זהות או דומות זל"ז, שהמעתיק מדלג מאחד למשנהו. ודין גרמא שהמעתיק דילג מ'ציערתי אבי ואמי' לפגם של 'קללתי אבי ואמי'. וליתר ראייה יעויין בשער רוח הקודש תיקון ט' דמיירי שם בפגם מצער אב ואם, ותיקון י' בפגם המקלל, והפגמים שם מתאימים בדיוק למובא בחמדת הימים. אך בבית אהרן הובא הפגם של 'מקלל אביו ואמו' בחטא של 'מצער אביו ואמו', והחטא של מקלל חסר לגמרי, וטעות זה נעשה בשגגה שיוצאה בהעתקה מנוסח שבספר חז"י. ושוב, לא נדע איפה נפל השיאה, ושמא בהדפסת ספה"ק בית אהרן בלבד נפלו השיבושים הללו, וכמו שכתבנו כבר.

ה' בנוסחא שבבית אהרן חסר מילה אחת שמשנה משמעות כל הפיסקא: באות ג' בחה"י כתוב "גאיתי - ופגמתי להתאחז הקליפה הרשעה באותיות י"ה שבשם. וגם ע"כ ירימו ראש אלהים אחרים לעלות במעלות, והגברתי אות ה"ם דאלוקים ודין הקשה שבהם" וכו'. ובבית אהרן כתוב ככל הנ"ל - אך בחסרון מילת 'אחרים' שאחרי אלהים. וזה משנה המובן - שלפי"ז אין הכוונה להרמת כוחות הע"ז אלא על הרמת אותיות שבשם אלוקי"ם זה על זה שלא כסדרן, כבהמשך הדברים. אך גם בזה ניתי ספר וניחזי בשער רוח הקודש בתיקון ז' שמשמע שם בפגם המתגאה שיש בזה שני פגמים - הרמת כח הקליפות וגם הגברת אותיות ה"ם שבשם אלוקי"ם, וכבחמדת הימים.

ומכל הנ"ל יוצא, שמקור וידוי זה הוא ספר חמדת הימים, ולא נמצא כמוהו בשום מקום אחר, ומשם הועתק לתוך סידורו של רבי אהרן הגדול זיע"א.

ולסיכום, השתלשלות הוידוי שלפנינו כך היתה: מבנה הוידוי ועיקרו - היינו רשימת העוונות הארוך מיוסד ע"פ אלפא ביתא - נתחבר ע"י רבי אברהם ב"ר שבתי הורביץ אבי השל"ה, וכדבריו שהעיד בעצמו בהקדמתו לספרו 'ברית אברהם'. בעקבותיו בא הרי"ל פוחוביצר וקיצר דבריו במקצת - כאשר צוה רבי אברהם הורביץ זצ"ל בהקדמתו שכאו"א יעשה כן לעצמו - והביא את וידוי הקצר בספרו 'דברי חכמים', עם ציון מקורו. אח"כ בא המחבר האלמוני של ספר חמדה"י ובנה וידוי מחדש כדוגמת וידוי של הרי"ל פוחוביצר המקוצר, והוסיף עליו הוספות קבליות על פגם כל עבירה ועבירה בפנ"ע, ואף קיצר בנוסח הוידוי יותר ממה שקיצר הרי"ל פוחוביצר.

ברם, כאמור, מקור הוידוי שבספר בית אהרן הוא לא אחר מספר 'חמדת הימים', [וכן נקט הרב מנחם מענכין הלפרין זצ"ל וכן הגאון המנח"א זצ"ל]. וכל מה שהביא הרב אביש שור נר"ו לענין הרי"ל פוחוביצר אינו שייך כלל למקור הוידוי שבספה"ק בית אהרן, אלא הוא לכל היותר המקור שממנו העתיק בעל החמדת הימים את המבנה של וידויו - הרשימה האלפביתית של מנין העוונות - ועליו הוסיף פירוט הפגמים הקבליים שנדפסו בוידוי שבחה"י. ואח"כ נעתק וידוי זה [וכצורתו השלימה שבחה"י] לתוך סידורו הקדוש של הרה"ק

רבי אהרן הגדול מקרלין זיע"א, בהדגשה לאומרו בערב יום הכיפורים עם חשכה, לפני 'כל נדרי', וכמו שיעץ בעל החמדת הימים, כאשר הבאנו לעיל. (לראיה נוספת שכן הדבר, יצויין שה'עוון' הראשון הנמצא בוידוי שבבית אהרן - "אכלתי מאכלות אסורות", אינו נמצא לא בוידוי שבכרית אברהם, ולא בוידוי שב'דברי חכמים' - בשניהם יש רשימה מפורטת של מאכלות אסורות כל אחד בנפרד. לראשונה מצוי 'עוון' כללי זה בוידוי שבחמדת הימים²¹). אחרי שהעתיק הרה"ק רבי אהרן הגדול זיע"א את הוידוי, הוסיף אחריו עוד תפילה שהובא בחה"י ליאמר באותו עת רצון, והעתיק אף תפילה זו אל סידורו.

והנה, אחר שכבר ידענו כל זאת, יש לנו לעיין במסקנא שרצה הגאון רבי מנחם מענכין היילפרין להוציא מזה, והוא האומנם נתקבל ספר 'חמדת ימים' אצל רבי אהרן הגדול זצ"ל עד שהעתיק מתוכו נוסחאי תפילות.

והנה על יחס רבותינו הקדושים לספר חמדת ימים, כבר ציין הרב שור (שם עמוד קכא) שמתוך דברי הרה"ק רי"מ מקאזניץ במוסרו מנהגו של אדמוה"ז הבית אהרן לומר בימים הראשונים של חג הפסח את "הרבש"ע הנדפס בקצת מחזורים", והרי"מ מקאזניץ מדגיש שמכאן מוכח שלאדמו"ר היה ידוע שיש לזה מקור קדום מחמדת ימים, הרי שהיה פשוט בעיניו שקריאתו של ספר חמדת ימים לא זהו הילולו בחצרות קארלין וסטאלין.

ולאור האמור לעיל הדבר נראה מתמיה, אחרי שנתברר לנו שהוידוי שבסידורו של רבי אהרן הגדול זצ"ל מקורו מספר חמדת ימים, האיך יתכן שהעתיקו ממנו תפילות. אך אחר ההתבוננות אין מכאן שום הוכחה ליחס רבותינו לעצם ספר חמדת ימים. שהרי כבר הקדמנו דברי המנח"א ממונקאטש, שגוף הוידוי - אם נעתקה על ידי רבי אהרן הגדול - פשיטא שזה מדברים הטובים דאית בספר חמד"י. ואם כן כל עסקינו רק לברר היאך בא רבי אהרן הגדול להעתיק דבר מתוך ספר חמדת ימים אם, כפי הנראה, לא החזיקה כספר ראוי ומוסמך.

התשובה על שאלה זו פשוטה. תקופת רבי אהרן הגדול היתה תקופת התפשטות קבלת האריז"ל בין אלו אשר קרבת אלקים יחפצון. מסיבה זו נתפשטו בשנות ה'ת' סידורים על פי קבלה וקובצי תפילות המיוסדים על דרך הקבלה, דוגמת ספר 'שערי ציון', 'תקוני שבת', 'תיקון חצות', ועוד רבים. ולא רק בספרי הדפוס ישנו רשימה הארוכה של ספרים וסידורים שנדפסו בתקופה ההיא, שעיקר חידושם היתה הוספת תפילות חדשות וישנות ופירושים לתפילות עפ"י הקבלה, אלא כמו כן רבו סידורים וקובצי תפילות פרטיות שעברו מיד ליד, ובהם קטעים מספר הזוה"ק שיוחדו למעמדים שונים, ותפילות ובקשות ע"פ קבלה, כ'שערי ציון', ועוד. יש להסיק מזה שתפילות אלו היו ל'שם דבר' בתקופה ההיא, ונפשו של כל עובד ה' השתוקקה לספר או קונטרס שיש בו תפילות אלו.

מסתבר ביותר שהתפילות שמקורם מספר חה"י זכו לתפוצה רבה ומהירה, יותר ממידת התפוצה אליו זכה הספר בעצמו. ואמנם בימים ההם ובעת ההיא מצינו שרבים וטובים אימצו והכניסו תפילות ובקשות אלו לתוך נוסח התפילה, וכן נתפשט לומר תפילות במעמדים שונים כ'תשליך' ו'כפרות'. כאשר רובם של תפילות אלו מקורם מחה"י. כן מפורסם שהרבה מהתפילות שהביאם רבינו הרחיד"א בספרו 'עבודת הקודש' הם עיבודים על תפילות שנמצאים בחה"י.

יש שרצו להסיק מכך שה'חמדת הימים' נתקבל בכל תפוצות ישראל, שהרי רוב התפילות הנמצאים בחה"י נתקבלו בקהילות רבות והוכנסו למחזורים ולסידורים במנהגים שונים בזמן

21 מעניין לציין שדוקא שורה זו, "אכלנו מאכלות אסורות" היא שורת הפתיחה של וידוי 'אשמנו הארנך' להרחיד"א שבספר 'כף אחת' בעבונה"ק, שאחינו בני עדות המזרח נוהגים לאומרו בסליחות. חוץ מזה, אין כל דמיון בין שני הוידויים. [וידוי הרחיד"א הוא בלשון רבים ולא יחיד, והעוונות שונות לגמרי, לא ראיתי כל קשר בין וידוי ובין הנוסח שבחה"י, ולא של הרי"ל פוחוביצר, ואף לא לוידוי של בעל ברית אברהם].

קצר, יחסית.²² אך לאור העובדה שהתפילות בלבד זכו לתפוצה במידה מרובה, לעומת הספר בעצמו שלמרות שהתפשט על פני חבל, מכל מקום לא זכה לתפוצה גדולה כהתפילות שנדפסו בו. ואולי זה מפני הסיבה שהזכרנו שבאותן הימים היו התפילות שוות לכל דורש ה' ומבקש, וקפצו עליהן זביני. לפי זה אי אפשר להסיק מתפוצת התפילות כשלעצמם על מקובלותו של ספר החה"ל בכללותו, אלא שהתפילות ובקשות שבו נתקבלו יותר אצל יחידי סגולה המתנדבים בעם, ובעקבותיהם כל שארית ישראל.

התפילות והבקשות האלו נעתקו ע"י אנשים שונים שחשקה נפשם להתקרב אל הקב"ה ולכוון מעשיהם לש"ש עפ"י קבלה, וכן עברו בכת"י ובקובצים בכת"י ואף בדפוס, ולא מסתבר שדאג כל מעתיק לציין מקור כל תפילה ותפילה, ובאיוזה פרק בספר פלוני נמצאה תפילה זו. ואם כן, אי אפשר להביא ראיה מחכמים שנהגו לומר תפילות שמקורם בחה"י, אא"כ נוכל להוכיח שמשם קבלה ולא ממקור בינוני.

ואי הכי, אף אם היה בידינו כתי"ק של רבי אהרן הגדול בה מעתיק תפילה שמקורה בספר חמדת ימים, עדיין יש אפשרות סבירה שמעולם לא החזיק ראה"ג ספר חה"י בידי, אלא אחר העתיקו מחה"י לעצמו או לאחר מקובצי התפילות, ודרכו הגיעו הוידוי והתפילה שלאחריו לידי ראה"ג מקרלין, כך שהתפילה אכן לוקחה משם, אבל לא על ידו. ואין משם ראיה לגבי יחסו אל ספר חה"י. גם יתכן שכבר בהעתקה לאותו קובץ תפילות או סידור פרטי נשתרבו כל אותן השגיאות והשינויים שהוזכרו למעלה, וראה"ג העתיק את הוידוי מילה במילה מתוך אותו קובץ או סידור פרטי, ובקובצים האלו לא צויין מהיכן התפילות נלקחו ומהי מקורם. גם אפשר לומר כפי שהבאנו לעיל מהרי"מ מקאזניץ שאמר על אדמוה"ז, כן ראה"ג היה ידוע לו מקור קדום לזה.

אך יתירה מזו, אחר התבוננות בסגנון הכותרת בספה"ק בית אהרן לנוסח וידוי זה, מפליא הדבר שלא נכתב שם שום תיבה שמשמעותה שנוסח וידוי זה כתובה בכת"י ק רבינו רבי אהרן הגדול זצ"ל. וזה לשונם שם בתחילת הוידוי ובסופו:

זהו נוסח הוידוי לערב יו"כ קודם כל נדרי בשעת הוצאת ס"ת, מהרב המפורסם נ"י ע"ה פ"ה בוצינא קדישא אדמו"ר רבי אהרן קארלינער זצוק"ל, מועתק אות באות מנוסח הוידוי שבהסודר הקדוש שלו שהיה ביד נכדו אדמו"ר זצלה"ה זי"ע. ובסופו: סליק הוידוי הגדול לערב יו"כ, מהרב הגדול המפורסם בוצינא קדישא נ"י ע"ה פ"ה מרנא ורבנא ר' אהרן זצוק"ל זי"ע.

המתבונן בסגנון זה לא ימצא שום התייחסות אם היה זה בכתב ידו של רבי אהרן הגדול, אלא רק שזה נמצא בסידור שתחת ידו. ואף היחס לראה"ג כמחבר, כבר ציין הרב שור במאמרו שם שהסיום "מועתק אות באות וכו'" מוכיח שהוצרכו לראיה כדי לייחס תפילה זו לראה"ג, דבר שלא מצאנו לו אח ורע בכל ספה"ק בית אהרן.

ובאמת, כל עסקינו רק בהנחה שמדובר בסידור נדפס שעליה נתוסף על הגליון או בדף המגן תפילות אלו. אך כבר הביא הרב שור (שם עמוד קיט הערה 4) מתוך רשימת הגניזה הסטאלינית, שסידור זה היה כולו בכתב יד. לא מצויין בשום מקום שראה"ג כתב כל הסידור הזה במו ידיו, ולכן מסתבר שמדובר בסידור האריז"ל שנכתב על ידי סופר, כפי שהיה רגיל בימיהם לפני התפשטות סידורי האריז"ל בדפוסים רבים. כך שבהעדר הזכרה מפורשת שתפילות אלו אכן כתובים בכת"י ק ראה"ג, הסברה נותנת שגם הן נכתבו בידי סופר.

22 אולי ניתן ללמוד מזה לגבי יחסו של הרחיד"א לחה"י, שהרי עליו ידענו שהיה הספר תח"י, וע"ז יש לדון. משא"כ לגבי שאר החכמים שנהגו לומר תפילות אלו, אין לנו הוכחה שהתפילות הגיעו אליהם ממקורם בחה"י.

אשר על כן, הסברא הפשוטה בכל זה, שסידור האריז"ל שרכש ראה"ג, כבר נתוספו בו תפילות רבות על דרך הקבלה מתוך ספר שערי ציון וספר חמדת ימים. כאשר נדפס ספה"ק בית אהרן בדקו החסידים בסידור הקדוש הזה, ומצאו בו הוספות ותפילות, אך עקב רגילותם ב'שערי ציון' (ראה קובץ באו"י גליון קו עמוד קב-קג) הבחינו תיכף שרוב התפילות שבסידור ראה"ג מקורם משם (ואף אם היו שם עוד תפילות מחמדת ימים, הרי ידוע שהרבה תפילות שבחמדת ימים דומים מאוד בצביונם לתפילות שב'שערי ציון'), ולא מצאו דבר הבא מן החדש אלא וידוי זה שאינו ב'שערי ציון', והרי ספר חז"י לא נשר מחיקם למען יוכלו למצוא מקורו הראשון, ולפום ריהטא אולי סמכו על חזקת "כל מה שנמצא תחת יד אדם הרי הוא שלו", וסברו שראה"ג עצמו חיברו. (ובפרט שיש לזכור שבתקופת הדפסת ספה"ק בית אהרן לא היו עוד רבותינו הקדושים הבית אהרן ואדמו"ר הצעיר בחיים חיותם, ואין לנו עדות מפיהם בנוגע לוידוי זה אלא מפי החסידים המדפיסים. וכבר קדמני בזה הרא"א שור במאמרו בגלון כ"ג שהרגיש בזה, שבמסורת הקרלינאית אין שום איזכור או מקור לכך שרבותינו צדוק"ל נהגו לומר וידוי זה, ואף המקור היחיד שמסר לנו שראה"ג נהג לאומרו, לא הגיע אלינו אלא מפי שמועה רחוקה). ולפי זה ההנחה שראה"ג העתיק את הוידוי לסידורו בטעות יסודה.

לסיכום: אין ספק שהוידוי שבספר הק' בית אהרן מקורו בחה"י, ואולם, אין אנו יודעים אם רבי אהרן הגדול מקרלין העתיקו משם או שקבלו מ'כלי שני', או אולי לא היה אלא בעליו של סידור כתב יד שנוספו בו הוספות. ואם לשני אופנים הראשונים אין לנו אלא דברי הגה"ק המנח"א זצ"ל שציוונו לסמוך על רוחב דעתו הקדושה של רבינו הגדול רבי אהרן הגדול מקרלין זיע"א דקים ליה בוידוי זה שממקום קדוש יהלך, ומי יעמוד בסוד קדושים, או כפי שהבאנו מהרי"מ מקאזניץ שאמר על אדמוה"ז שהיה ידוע לו מקור קדום לתפילה הנאמרת בימים הראשונים של פסח, כן בוידוי זה היה ידוע לראה"ג מקור קדום יותר מחמדת הימים. הרי גם לאופן אחרון ניתן לומר שדבר זה מקורו וענינו ממקום קדוש, מזה אחד בעל ה'ברית אברהם' ומזה אחד רבינו האריז"ל זיע"א, וכאשר תוכנו מוכיח עליו רשפי אש בוידוי כבן המתחטא לפני אביו ושכ ורפא לו. אבל אם כנים הדברים המסתברים שלא ראה"ג זיע"א כתבו, וגם לא ידענו בבירור שנהג לאמרו אלא שנמצא בסידור האריז"ל שהיה תח"י, קושיא מעיקרא ליתא.

יעמדו על הברכה ידידינו אשר תרמו להוצאת והפצת הקובץ

הר"ר יואל צוובנר הי"ו

לעילוי נשמת הוריו

אמו הא' הצוה"ח שרה ע"ה

אביו הרה"ח ר' רפאל חיים אשר זעליג ז"ל

בהרה"ח ר' משה אהרן ז"ל

בהרה"ח ר' יונה זאב ז"ל

נלב"ע ט"ו ניסן תשס"ו

נלב"ע ט' אייר תשנ"ו

הר"ר ישראל יוסף הלוי סגל הי"ו

לעילוי נשמת אביו

הרה"ח ר' שמעון אליעזר ליפא הלוי ז"ל

בהרה"ח ר' זאב ז"ל

נלב"ע י"ט ניסן תשמ"ט

הרה"ח ר' אהרן יוסף בריזל שליט"א

לע"נ אמו הצוה"ח מרת רבקה ע"ה

בהרה"ח ר' יהושע שמעון וויינגארטען ז"ל

גוי"נ לבעל ה'חסד לאברהם' זיע"א ולהגאון החיד"א זיע"א

נלב"ע ט' אייר תשמ"א